

Altament es troben ací i allà en la Romània algunes altres formes que poden reflectir un estat antic de major diversitat. En milanès viuen junts *insèmma* «insieme» i *sèmma* «ora, tantost»,³ i em sembla més que més dubtós que aquest vingués de SEMEL 'una vegada' en tant que també apareix una forma semblant a Provença amb el sentit de 'alhora, ensem': «e sa peitrino, vesieü meme / qu'a moun recit vougavo seme / enterin que vougave e targave sus mar» (descriuint l'emoció de l'amada a la narració d'una perillosa peripècia nàutica, trad. «sa poitrine à mon récit vouger d'accord»), *Calendau* VI, 60.2.

Curiosa, la forma tort. *ensèmit*: *caure en sèmit* «caure tot d'un plegat, en rodó», segons Arabía (*Misc-Folkl.*, p. 172), *ensèmit* 'en sopols',⁴ Mestre i Noè (*BDC* III, 95), que veig usat en textos populars publicats per Moreira, *Folkl. Tort.*, significant 'de socarel' a la p. 535, 'en massa' a la p. 303. És natural creure que aquesta última sigui l'acc. més antiga (fàcilment deduïble de IN SIMUL), des de la qual les altres s'expliquen fàcilment com a evolució. De tota manera la identitat etimològica del tort. *ensèmit* amb l'it. *insieme*, oc. ant. *essem*, *ensem*, cat. *ensem*, no sembla que es pugui posar en dubte.

El que es presenta incert és l'explicació de la terminació *-it*. No pel que fa a la *-t*, car aquesta de tota manera es justificaria com a afegida, tal com en *enjòlit* o *nòlit*, per la tendència vulgar tan copiosament exemplificada (*àpit*, *prèmit*, *espòlit*, *bèlit*, veg. les llistes més completes que n'he donades en aquells dos articles i d'altres). Però quant a la *-i* se n'albiren tres explicacions, totes tres defensables, però en un ordre de versemblança creixent de la primera a la segona i la última.

1) Contaminacions sobrevingudes en cat., potser del tipus adjectiu *ingràvid*, *sòpit*, *invàlid*, *ràpid*, *tímid*, etc., però tot això són adjectius i la major part d'un nivell molt savi de llenguatge (com ho mostren certs desplaçaments d'accent per allunyar-se'n, tals com *humit*, *esperit*); una contaminació per part de substantius (*hàbit*, *tràmit*, *trànsit* i semblants) patiria de la mateixa o pitjor flaqueja; i si cerquem models adverbials no se'ns acuden sinó pocs models, poc conexas i de pobra força inductora, *de bòlit*, *per mèdit*, *quasi*.

2) Manlleu de l'it. *insieme* (> *enseme, *-emi*) portat a Tortosa pels genovesos i alguns pisans que cooperaren a la reconquesta de Tortosa, amb prolongació durant unes poques generacions per avantatges comercials adquirits llavors, possibilitat ja més palpable, si bé val a dir que un adverbi i d'aquest sentit no es presta a un manlleu de tals antecedents, com s'hi prestaria un substantiu concret, i que de la influència lingüística d'aquella aliança genovesa, si n'ha quedat cap rastre en el Baix Ebre ha estat ben rar: a penes en algun cas l'hem hagut de pendre en consideració, com en *ESCADUSSER*, i allí i tot ens ha quedat també el dubte de l'alternativa mossàrab.

3) Pensar en un mossarabisme, concedim que també és més fàcil en substantius (o adjs. o verbs), però

un adverbi d'aqueixa deu causaria un poc menys d'escrúpols, i també la manca de tot rastre del diftong fóra més aviat més favorable a aquesta alternativa. En tot cas la vocal *-e* o *-i* s'hauria de mirar com de fonètica mossàrab pura, i no arabitzada (car l'àrab si hagués intervingut seria escapçant tota vocal final).⁵ És clar, de tota manera, que no podem descartar cap de les tres alternatives.

No està tampoc ben aclarida la *-e* final de l'it. *insieme*. Si s'arribés a posar en clar que l'*ensèmit* de l'Ebre és un mossàrab *enseme, es confirmaria des d'una altra banda que aqueixa vocal ja venia del llatí vulgar. Però també ací és difícil de triar entre unes quantes explicacions. A) Fets purament italians, com l'alternativa entre it. *anche* i it. ant. *anco*, entre *SPISSE* i *spesso*, *PRESSE* i *presso* o *appresso*, *testè(s)* i *testeso* (veg. algun cas més en el meu article *ADÈS*, on també he posat junts *ADESSE* i *adesso*). I fets que ja podrien remuntar-se fins al llatí vulgar: B) La contaminació de *INSIMUL* per *SEMEL* que admetien aquells dialectòlegs italians explicaria la *-e*; C) perquè també sense sortir del terreny del ll. arcaic, preferit per M.-L., fóra concebible que hi hagués existit, al costat de *IN-SEMUL* (i *SIMUL*), un tercer terme molt vulgar *IN-SEMILE* o *IN-SEMIL*, puix que la *-u* s'explica com en l'arcaic *facul*, al costat del qual el llatí comú preferí *facile* i potser *facil*.

En fi, acabem recordant que la final de *SIMUL* i anàlegs és un cas únic de *-L* en final absoluta, i per tant és fàcilment justificable que aquí hi hagi hagut caiguda total del fonema; cf. casos comparables de tractament excepcional d'una consonant, en aquesta posició: *SOROR* > *sor*, *SEX* > *si(e)is* (no *seix*), *URBS VETUS* > *Oviedo*, *QUATTUOR* > *quatre*, etc.

DERIV.: A la família de *SIMUL* pertanyen el fr. *assembler* 'aplegar' i els seus congèneres romànics, que foren també oc. i no ben estranys al català antic; d'on: *assemblament* amb el sentit d'"alhora, ensem" es troba en Llull (i cf. el que he dit supra, a prop. de Muntaner): «*assemblament* per goig e per tristícia me cové plorar», *Blanc*, I, 144.27.

La paraula que interessa principalment entre aquestes és la francesa *assemblée* 'reunió, gran aplec de gent' que ha donat la catalana moderna *assemblea*, la qual, encara que no s'ha consolidat en l'idioma comú fins als Ss. XVIII-XIX, ja havia començat d'entrar, almenys en certs ambients, des del XIV, primer sens dubte pel canal de les ordres militars i de la cavalleria internacional: «de consell --- de alguns comanadors --- havem ordonat de tenir *sembleya* en les nostres cases antigues de Leyda», en un doc. dels Hospitalers, de l'any 1377 (MiretS, *TempIH*, p. 409); «no sé com --- yo nomèn lo nombre de les senyores qui --- vengueren, e la gran multitut de cavallers e grans barons: yo no crec que semblant *semblea* fos jamés per tal cas», *Curial* (NCl. II, 224); si bé és clar que no fou fins al moment de la Revolució francesa que rebé l'impuls definitiu, del qual ens transmet ecos la cançó popular: «la ciutat de París - és molt alborotada: / pujan més los jueus - que la gent cristiana; / el duch de Mirabeau - y el príncep